

Fényességes Padisah

Voltam én ám hadvezér is, Seregek Ura, Királyok királya, Isten ostora; Cézár, Császár és Cár, Führer és Generalissimusz, győzhetetlen seregeim nyomán partakokban ömlött a vér, lángoló városok füstje sötétítette el az eget. Amerre csak megfordultam, kő kövön nem maradt, csonka tetemek borították a zöld mezőket. Fegyvereim előtt nem állhatott meg semmilyen erő, élüket nem csorbította se félelem, se kishitűség, lángelmémen nem járhatott túl semmiféle fortély vagy álnok árulás, katonáim boldogan haltak meg érttem. Hős seregeim az én nevemet harsogva indultak a harcba, elleneim csak szemlesütve, habogva merték kiejteni. Vasöklöm sújtásától félve nyüszítettek a kövek, felhúzott szemöldököm láttán megtorpantak a szelek, kihúzott kardom villanásába belesápadt a Nap. Hozzám képest bizonyos makedóniai Nagy Sándor csak félmunkát végzett: hadjárataim során én meghódítottam az akkor ismert világ minden talpalatnyi területét, a Kisszönyeg-félszigettől a Székláb erdőségig, mindent. Éppoly szörnyeteg voltam, mint bármely örökös világhírré szert tévő elődöm – mégis, talán remélhettem, nekem mégiscsak megbocsát az Úristen, elborzadva saját teremtményétől nem taszít örök kárhozatra, a poklok poklának mélységes fenekére: a múlt század ötvenes éveinek elejét írtuk, és én tizenegynéhány éves voltam.

A véres küzdelmek minden áldott nap folytak, nem engedtem züllesztő lazítást, a harci szellemet kikezdő fegyvernyugvást. Minden katonám tudta, átható tekintetem minden percben figyeli őt. A legyőzöttek is tudták, nem reménykedhetnek gyengeségemből fakadó kegyelemben. A naponta kiújult harcoknak beláthatatlan volt a végük, mert céljuk a csak vérrrel és halállal megszerezhető diadalmámor, és a hullahegyeket szemlélve, a biztonságérzet elérése volt.

Hős katonáimat úgy tucatonként toboroztam, azaz lopkodtam össze egy spájznak nevezett konyhai falmélyedés polcain levő barna, csaknem børszerűen vastag zacskóból – ilyenekben tartotta anyám a szárazbabot. A lopkodásban mértéket kellett tartanom, nehogy észrevegye, milyen gyorsan fogynak. Kerek, fehér, gyöngyházfényű babocskák voltak, kikre nélkülem a történelmi tettek és

MAROSI GYULA (1941) Budapesten él. 1966 óta publikál. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. 1975–78 között a *Mozgó Világ* prózarovatának vezetője, majd 2001-ig az MTV dramaturgja.

az örök dicsőség helyett csak a jeltelen elmúlást mérte volna a sors – főhettek volna kevéske tejföllel ízesített levesbe vagy hagymás zsírral locsolt főzelékbe. Kiképzésüket magam irányítottam, kemény kézzel, vasszigorral, ellentmondást nem tűrő határozottsággal, tulajdonképpen abban a szellemben, melyet gyermekségem idején az engem körülvevő külső világban megtapasztaltam. Magamévá tettem Nagy Vezérünk és Tanítónk sulykolásszerűen fejünkbe vert zseniális kinyilatkoztatásai közül az éppen ideillőt: „Inkább egy vödör verejtek a gyakorlótéren, mint egyetlen csepp vér a harcmezőn!” Villámgyorsan tudtak harci alakzatokba fejlődni, rohamozni, gyufaszál-gerendákból hidat, erődítményt építeni, de – ha hadvezéri zsenim így látta célravezetőnek – tudtak megfutamodást színlelni, vagy elrejtőzve a Szék-láb-erdőségben partizánharcot folytatni. Különösen büszke voltam a minden ellenállást elsöpörni képes lovaságomra. Akkoriban a legkisebb névértékű pénz a kétfilléres volt, alumíniumból préselt, körömnnyi, vékony fémdarabka, közepén elmés lyukkal – kibocsátása pillanatától gyakorlatilag értéktelen, így hát ritkán keveredett elő, viszont könnyű volt apámtól, anyámtól kikunyerálni –, mikor gömbölyűcske huszáraim lyukas hátú paripáikra pattantak, kissé a mélyedésbe süppedtek, így hát valószínűleg a nyeregbe lettek teremtvé – sem lépésben, de sem vágásban, sejt, le nem estek róla. Örök időkig emlékezetes, nagy csaták után, fanfárok harsogása és dobpergések közepette, a rádióból hallott, igazi november 7-ei díszszemlékhez hasonlatos hangulatban, megnyálazott piros tintaceruzával medáliákat rajzoltam a legrettenhetlenebb keblekre.

A történelmi küzdelmekhez az oly nélkülözhetetlen ellenséget a tarkababok képezték. Származva ugyanonnan, egy másik vastag zacskóból. A tarkababok nagyobbak a fehéreknél, barnás-vörös rajzolataikkal csinosabbak is – ráadásul a gesztenye ízű tarkát jobban is szerettem a lisztes, kemény héjú fehérnél, kivált, hogy mellé mindig keveredett néhány karika füstölt kolbász, de legalább ízes szalonnabőr –, mégis mindig a fehérek voltak a „Mí”. Hát persze: minden futószalagon gyártott szakpszichológus megmondhatja: a naponta vértől iszamóssá tett ebédlőszőnyeg ellenére gyermeki lelkem fehér maradt, mint a gyöngyház. Ártatlan, mint Isten báránya. És az eseményekben talán nyomot hagytak a mesék tanításai is, melyek szerint, elképesztő kalandok után, de végül mégis a kisebbnek, a látszólag gyengébbeknek kellett diadalmaskodniuk.

E történelmi események kiváltó oka az volt, hogy elolvastam az „Egri csillagok”-at. Gyanítom, nem iskolai kötelező olvasmányként, hanem szinte véletlenül. Kiolvastam az utolsó betűt, már csaptam is vissza a közepére, a vár ostromának történetéhez. Más könyvet egy darabig nem is vettem a kezembe. Mikor már szinte fejből tudtam az egészet, akkor kezdtem el lopkodni a børszerűen vastag zacskókból a babszemeket.

Akkortájt tört ki rajtam valami olvasási láz: elolvastam minden nyomtatott szöveget, ami csak a kezem ügyébe került. Felfaltam nagyrészt anyám szerzeményeiből összeállt, talán ötven könyvből álló családi könyvtárunkat – még apám kertészeti és méhészeti szakkönyveit is: ő csak ilyesmiket olvasott, ja: meg Széchenyi Zsigmond vadásznaplóit. Azt hiszem, a történetekkel nem tudtam betelni:

mi történt aztán? És aztán? Ráadásul ezek a kinyíló történetek olyan hősökkel estek meg, akikhez fogható magam körül sohase láttam, olyan világokban, amelyek létezéséről addig sejtelmem se volt. Olyan törekvések, szenvedélyek kezdtek kavarni körülöttem, melyekről a szocializmusnak nevezett primitív világába zártan addig úgy hittem, ha létezhetnek is, bűnös és elítélendő dolgok. A leírási részekre kevésbé figyeltem, a társadalmi háttérvonalakat bizonyára nem is értettem, a mesék rabja lettem. A meséké, mely a magukat neoavantgárdoknak nevezők szerint modernül ma már „story” – s amely posztmodernül már meg is halt.

Az otthoni könyvek kivégzése után szomszéd néniktől és bácsiktól kértem kölcsön: össze-vissza olvastam Török Rezsőt és Thomas Mannt, Ohnet Györgyöt és Balzacot, valószínűleg kiolvastam a háború előtti összes jeles bestsellert. Később, beiratkozva az egyik közelünkben levő közkönyvtárba – attól fogva volt hová mennem –, a könyvtárosnő lelkes ajánlásai nyomán megismerhettem a haladó szovjet irodalom nálunk akkortájt lefordított, kimagasló alkotásait. Ez a lázas állapot olyan súlyos volt, hogy előfordult, egész napos olvasás után, este tíz felé, amikor anyám szigorúan eloltotta az ágyam melletti kislámpát, megpróbáltam a paplan alatt, zseblámpa fénye mellett olvasni.

Tizenévesen az ember általában még lelkes lény, tehát naivan hiszékeny, a nyomtatásban megjelent szövegek tisztességét még nem kérdőjelezi meg, így hát bizonyára takaros zűrzavar kavargott a fejemben – és nagyon is elképzelhető, hogy épp ez a zűrzavar táplálta az újabb és újabb olvasási rohamokat: mintha azt az egyetlen, bizonyára létező könyvet kerestem volna, melynek ismerete majd mindent a helyére tesz.

És bőven volt időm olvasni. Majd hosszú hadjárataim levezenylésére: a mai iskolarabságra ítél gyerekekhez képest időmilliomos voltam. Karácsony előtt megkezdődött a téli szünet, leteltével nyomban az úgynevezett szénszünet. Ez eltartott egész januárban: nem volt elegendő szén az iskolák fűtésére. A második világháború befejeztével, éppen hogy csak a romok eltakarítása után, lángeszű Nagy Vezéreink útmutatásai alapján belekezdünk a „vas és acél országa” építésébe. Egy szétbombázott, többszörösen kirabolt országban, melyben a vasérc és a kocszolható szén szinte csak nyomokban található. Hogy is jutott volna szén épp az iskolák fűtésére?

Ezeken a januári reggeleken ébredve, szüleimet legtöbbször már nem találtam otthon – bár félálomban hallottam a vekkeróra hangját, de átfordulva a másik oldalra, kiváltságosnak érezve magam, aludhattam tovább. Kint még éppen hogy csak derengett – szüleim majd egy hosszú nap után, a téleesti sötétség beálltával tértek haza. A konyhaasztalon megtaláltam az elkészített reggelimet, általában egy jó karaj zsíros vagy lekváros kenyeret, a félig már kihűlt teát, ritkásan, ha szert tudtak tenni tejre, egy bögre cikóriával főzött tejeskávét. Olykor előfordult vaj is. A zsírhoz képest kemény volt, a vágási felületeken vízcseppeket gyöngyözött, és valamilyen furcsa mellékízét érezve nem szerettem, de megettem. Mert mindent befaltam.

Reggeli után előttem állt az egész hosszú nap, azt tehettem, amihez kedvem szottyant. A szünidőre adtak fel ugyan leckét, de azt az első szabad napokon

összefirkantottam. Délután, amikor megéheztem, megmelegítettem az ebéde-
met, ott állt a gázon – munkából hazatérve anyám minden este főzött vacsorát,
annak a maradéka volt a másnapi ebédem. Legtöbbször valami tésztafélét vagy
krumplit főzött. Gyakorta levest is, mert az egész napos szabadban, fűtetlen ho-
dályokban végzett munkájuk után, ahogy mondta: kívánta a kifagyott szervezet,
a konyhában fellelhető ebből-abból, maradékokból, meghatározhatatlan, de meleg
valamit – anyám úgy nevezte: „lötyike leves”. Mákos tészta, lekváros tészta, túros
tészta: mint mindenhez, ezekhez is ettünk kenyeret, hogy jóllakjunk – ennek
a gyermekkori szokásnak később majd jó hasznát veszem: a Magyar Néphadse-
regben töltött két évem során, a többiekhez képest ritkábban kellett felállnom az
ebédlőasztaltól éhesen, olyankor, ha valami kleizterszerű tésztatrottyot vágtak
a csajkánkba, néhány szem mócsing kíséretében. Akkoriban a sárgaborsó, lencse,
bab, zsíron pirított hagymás öntettel: már jobb ételeknek számítottak. Húsnemű
jórészt vasárnapra akadt – leginkább úgy, hogy apám hozott valahonnan egy
összekötözött lábú, félig már halálán levő csirkét, aminek aztán neki kellett átvá-
gania a nyakát, a pincébe vezető hátsó lépcsőház emeleti fordulójának takarásában.

Sajátos, családi specialitás volt a szalámi-pörkölt. Apám akkoriban – miután
államosították, azaz szövetkezetesítették a Klauzál téri csarnokban egy évtized
munkájával megszerzett standját – valami Pest megyei Népboltnál dolgozott.
Az elvtársak úgy találták jónak, hogy senki se maradhasson valahai tulajdoná-
ban, ez gátolta volna a közösségi lét, a szocialista embertípus kialakulását – így
aztán apám, veszélyes tulajdonától megszabadítva, kocsikísérőként, azaz tróger-
ként állt helyt a munka frontján: a vágóhídról szállították a hentesárut a boltok-
ba. A boltvezetők az összegyűjtött, levágott szalámivégekkel vesztegették meg
szállítóikat, úgy hívták „absnici” – ezekben, a bőrredők közt mindig maradt
valami kis hús, parizer vagy paprikás szalámi maradék –, anyám gondosan ki-
vakarászva készítette bő zsírral és hagymával a szalámi pörköltöt. Olykor szer-
zett valahogy zsírszalonnát, a papírjába mindig beragadt, mindig fagyott és
börkés hájat, amit kockára vágva lassú tűzön kisütött – akkor egy jó darabig
a töpörtő volt a hús. Most is az orromban van a mára már szinte öklendezést
kiváltó vastag, égetett zsírszag, mely aztán napokig megült az egész lakásban,
beszivárgott a ruháimba, a hajamba. Ha valaki megkérdezte volna, mi a kedvenc
ételem, habozás nélkül vágtam volna rá, hogy a töltött libanyak, de ezt a mennyei
finomságot évente csak egyszer ehettük, hanuka idején: még azokban a nyomo-
rúságos időkben is, valamilyen csoda folytán, az ünnep előtti néhány napon
lehetett libaaprólékot kapni a Klauzál téri csarnokban.

Mint ahogy nem éheztem, fáznom se kellett. A Király utcai ház, a 47-es, épp
gyerekségem idején volt százéves, s valaha ugyan úriháznak épült, de az idő,
benne két világháború nyomorúságával már alaposan megviselte. Valahai úriház
mivoltát jóformán már csak a vörös márványból készült főbejárati lépcsősora,
a mesteri kezek alkotta kovácsoltvas korlátok mutatták, és – ami a legfontosabb
volt – a szobákban álló cserépkályhák. A mienk csokibarna volt, terebélyes, csak-
nem a mennyezetig érő, növényi indákkal, ugró szarvasokkal díszített, cserepei
az esti befűtés után még másnap déltáját is kézmelegek voltak: ezeket okos mes-

terek építették okos polgároknak. Méltóságát némiképp csorbította a derekára kötött madzag: ezen száradtak az este kimosott, másnap reggel újra szolgálatba álló zoknik, ingek, alsóruhák.

Tulajdonképpen isteni áldás volt a rám törő olvasási mánia. Nélküle talán becsavarodtam volna, mert valójában hosszú, magányos szobafogság volt ez a szénzünet. Kimenni, szánkózni vagy csak kicsit csúszkálni a jégen nem kívántam. Bakancsaim, még ha az ősz elején újat kaptam is – két számmal nagyobb, hogy ne nőjem ki olyan hamar –, percek alatt beáztak, jeges-nyirkos lett az agyonstoppolt, egyetlen vastag zoknim. Télikabátom egy szétbontott, kifordított felnőtt kabátból készült, merev volt, nehéz, mint a lópokróc, alig tudtam felemelni a karom benne. Gyűlöltem a valamilyen posztóból készített, vatelinnal bélelt füles sapkákat: megsüketültem tőlük, és véresre vakartam alattuk a füleimet. A telek átvészselendő, átkínlódott időszakok voltak. Olvasókönyvünkben volt valami iromány a tél örömeiről.

És nem is volt igazán hová menni. Hetedikes, nyolcadikos korunkban már néhány osztálytársammal gombfocizás okából meg-meglátogattuk egymást, kiskölyökként még nem. A szétbombázott, szétlőtt Budapesten nagy volt a lakáshiány, sokan a nagycsaláddal együtt vagy társbérletben laktak, gyakran üzlet-, sőt pincehelyiségekben. Ha szerettem is volna valakit meghívni – nálunk lehetett volna együtt játszani –, szüleim nem engedték vagy egyenesen megtiltották volna: ez volt az az időszak, amikor szinte naponta a lelkekre kötötték, az iskolában vagy idegenek előtt egy árva szót sem arról, mik történnek otthon. Ki, mit mondott bármiről, de még azt se, mit ettünk vacsorára. Nincsenek barátok, minden idegen veszélyt jelenthet. Így hát volt olyan pompás január, amikor szinte ki se dugtam az orrom a lakásból.

Reggeli után már kezdődhetett is Eger várának ostroma. Játékkockákból, könyvekből, dobozokból megépítettem a várat, pompásat, minden bátyáján gombostűre szúrt piros-fehér-zöld zászló lengett: hadd lássa a török, milyen ostoba volt, amikor rozszant akolnak nevezte. Kezdetben még ott hevert a szőnyegen a nyitott könyv, lapról lapra varázsoltam elő az eseményeket. Elfoglalták helyüket a Dobó, Mekksey, Bornemissza Gergely babocskák. Papírból hajtogatott sátraikból felvonultak a törökök is, a janicsárok, szpáhik, topcsik, a bégek és agák, lófarkas zászlóik szétsodort madzagból készültek. Felvontatták – apám szerszámkészletének facsavaros dobozát megdézsmálva – az ágyúkat is, köztük a hatalmas, vagy tíz centis, faltörő zarbuzánokat. A török tábor közepén, tisztességgel megadva a módját, egy nagyobb, sárga ceruzával rajzolt cirkalmakkal – ez a selyembe szőtt aranyszálakat jelentette – tornyos, még vörös cukorkasztaniollal is díszített, szinte palotaszerű sátorban, egy vattapamacson trónolt a török szultán, a Fényességés Padisah. Bár Eger ostrománál nem volt jelen, de én odarendeltem: nyilván, hogy még fényesebb legyen a diadal.

Ebédig, némi előcsatározásokat lejátszva, nagyjából a felvonulásig jutottam. Délutánra maradt a nagyja. Miután vígan kikanalaztam a hevenyészve megmelegített ételt a piros láboshól, megettem az almámat. A Csányi utcára nyíló kettős nagyszobaablak belső párkányán érlelődött, a belé döfködött vasszögek-

kel úgy nézett ki, mint egy összegömbölyödött sündisznó. Savanyú volt, és fémes ízű: minden nap meg kellett ennem egy így preparált almát, azt mondták azért, mert vérszegény vagyok. Ilyenkor tartottam egy órányi boldog semmittevést: lassan húzogattam ki almámból a szögeket, kiszívogattam a barnás torkú likakból sarjadzó nedvet. Ilyenkor báméskodtam kicsit a kinti világra. Hogy báméskodhassak, a belső ablakot megnyitva, a külső ablaküveghez egészen közel hajolva, egy kerek kémlelőnyílást kellett lehelnem a jégvirágok közé – mintha akkoriban hidegebbek lettek volna a telek, és biztosan rosszul záródtak a százéves ablakkeretek. Nem sokat láthattam: hódara esett, a kéményekből fekete szemétfüstök szivárogtak, a szemközti ház még a háborúban kapott belövéstől félig leszakadt ereszen jégcsapok lógtak, egy emelettel lejjebb, épp az ablakunk alatti közvilágítási lámpa, mely az este beálltával majd néhány gertyányi fénnel pillog. Ágaskodva is legfeljebb az utca túloldali, a MEGA étterem előtt húzódó járdájára láthattam az éppen arra cammogó, szörnyeteg nagykabátokba burkolt, medvejárású néhány emberre. Ha kinyitottam volna a külső ablakot, kicsit kihajolva benézhettem volna a Nagymező utca, itt, a girbe-gurba kerületben meglepően széles, még platánfákkal is büszkélkedő torkolatába, amint a Terézvárosi templom előtt belefordul a Király utcába, amit nyáridőkben gyakran meg is tettem. De télire, a külső ablakkeret réseit apám egy őszi, már csípős hétvégén gondosan végigragasztotta csíkokra vágott újságpapírral, lisztből főzött, „kulimájsznak” nevezett ragacs segedelmével.

De az a külső világ nem is igazán érdekelt. Nem volt semmije, ami felkeltette volna kíváncsiságomat. Semmi közöm nem volt hozzá. Hogy nem kellett iskolába járnom, szüleimen kívül szinte senki élővel nem találkoztam, megszűntek mindennapos ingerei: megszakadt minden kapcsolatom vele.

De nem is kellett tudnom, hogy mik történnek odakint. Hogy a gyárakban ismét emelték a normákat, a kötelező „Terv”- és „Békekölcsön” jegyzésekkel jó tizedével megkurtították az amúgy is nyomorúságos fizetéseket, hogy elakadnak a vonatok a hóban, alig van közlekedés, nemcsak az iskolákban, de a kórházakban sincs fűtés, a boltokban hetek óta már csak fagyott krumplit, lisztet meg gyufát lehet kapni, a fél városban szétfagytak a vízcsövek. Hogy új háborút szít a tőkés Nyugat, de országról országra ellenáll a nép, hogy vidéken lesöprik a padlásokat, a rohadék kulákoknak leverik a veséit, hogy minden vagyontuktól megfosztva kitelepítik az osztályidegeneket, kemény kézzel leszámolnak a klerikális reakcióval, hogy az Államvédelmi Hatóság pincebörtöneiből nyomtalanul tűnnek el a proletáriátus hatalma elleni fasiszta szervezkedők. Hogy a háborús uszítóknak ellenálló nép dolgozva harcol a békéért, a hét hat napján tíz órát, olykor vasárnap is a „kommunista műszakokban”, hogy ezt a szilárd egységet megbontó közveszélyes munkakerülők, szabotőrök, feketézők, rémhírterjesztők munkatáborokba kerülnek. Hogy a Párt szeretett vezérei éberségének köszönhetően, szilárd elvi alapokon nyugvó éberséggel leleplezték a soraikba aljas módon beférkőzött árulókat, a gaz imperialisták kémeit és csahos kutyaikat, a báránypörbe bújó farkasokat, akik aztán látványos perek után megkapják méltó büntetésüket: törvényes bírósági tárgyalást követően fel-

akasztják, majd villanydróttal hátrakötött kézzel ismeretlen, titkos helyen, arccal a föld felé elkaparják őket. Hogy az ország lakosságának harmada ellen folyik valamilyen hatósági eljárás, a nyugati határszélen agyonlövik, több soros szögesdrótkerítés közé telepített aknákkal felrobbantják a menekülni vágyókat – mindezeket nem kellett tudnom. Az igazi, egyetlen létező világ számomra az volt, amit szétrámolva a teljes nagyszobát, magam számára belakva, magam teremtettem.

Ebéd után aztán elszabadult a Pokol: miután a hadak felsorakoztak, megszólaltak a dobok, felharsantak a kürtök, megszólaltak vijjogva a török tábori zenekarok, és a könyvben leírtak szerint megkezdődött az ostrom. *Eldördültek a félelmetes, faltörő zarbuzánok, a kisebb ágyúk és szakállas pusák, sötét rajokban nyílvesszők suhantak. Ezernyi torkokból felhangzottak a „Jézus!” és „Allah!” kiáltások, és a török had, a falaknak támasztva ostromlétráit, mint valami sáskaraj, kezdte ellepni a várat. Rikoltások, ordítások, füst, durrogás, ezernyi hulló, pattogó csillám, kardvasak csattogása, csákyák tompa durranásai, káromkodások és „Jézus! Jézus!” és „Allah! Allah!”. Haldoklók hörgése, paripák nyerítése, létrák recsegése, kénbűz és égett emberhús szaga. Már iszamosak az ostromlétrák a vértől. A létrák körletén bíborszínű a fal. A falak alatt, lent, halottak és haldoklók vonagló, véres dombjai. De a védők állják a rohamot. Dühödt oroszlánok, csapkodnak, mint a mennydörgős istennyila. Az asszony-babocskák is előmerészkednek a konyhákban, az ispotályokból, hajuk kibomlik kendőjük alól, köveket dobálnak, kondérokban fortyogó gulyáslevest öntenek a támadók fejére. A várakban a vértől akkora a sár, hogy gerendapallót tesznek át rajta, hogy közlekedni tudjanak.*

Mikor kint az utcán már erősen besötétedett, megjelent a közlámpa sárga fénytörése az ablaküvegen, fel kellett gyorsítanom az eseményeket: mire szüleim hazaértek, el kellett rámolnom, hogy egyáltalán be tudjanak lépni a szobába. A törökök még egy utolsó ostrommal próbálkoznak, de hiába! Ekkor vettem be a még fából esztergált, üres cérnaspulniból fabrikált tűzkereket: Bornemissza Gergely agyafúrt szerkezete nem maradhatott ki a történetből! Hiába harsognak már a tábori zenekarok, hiába hordozza körbe Ali basa a Padisah diadalra vezető veres zászlaját, hiába csattognak a jaszaulok szögekkel kivert ostorai, az ostromlók megtorpannak és vonulnak vissza. Hős seregeim előtt nem állhatott meg semmilyen erő. Utolsó aktusként, immár nem a könyv leírása nyomán, nem maradt más hátra, minthogy a Fényességes Padisah szedje fényességes sátorfáját, és alig-maradék seregével megszegyenülten elkullogjon.

Szüleim nagyjából egyszerre érkeztek haza, s míg anyám nekiállt a főzőcskének, apám befűtötte a cserépkályhát. Kihamuzott, lement a pincébe, felhozott egy vödör brikettet, néhány hasáb fát és egy-két, ahogy ő nevezte: gyújtóstéglát. Egy kopott, de elmondása szerint: igazi bivalybőrből készült aktatáskával járt munkába, csatján a zár már nem is működött, és nap közben minden keze ügyébe került éghető, újság- és csomagolópapírt, kidobott brosúrákat, könyveket, karton darabokat, olykor még vékony léceket is behajtogatott az aktatáskába. Zsákmányát a konyhaszekrény tetején gyűjtötte, s amikor úgy téglavastagságúra hízott egy köteg, átkötötte spárgával, aztán mikor úgy tucatnyi

összegyűlt, levitte a pincébe. Bölcs és előrelátó tevékenység volt ez: minden család csak meghatározott mennyiségű tüzelőt kaphatott, nagyon kellett spórolni vele, hogy tavaszig kitartson. A fűtési szezon beálltával aztán megindultak vissza a lakásba az addigra már kissé dohszagú csomagok. Kezdetben, amikor éjszakánként még kinn sem fagyott, két-három gyújtóstégla elégetésével már át lehetett langyosítani a kályha oldalát, és akkor még elég is volt ennyi. Apám tehát ezeken a hosszú napok utáni téli estéken letelepedett a kályha elé, a padlóra, kicsit átázott zoknis lábát maga alá húzva, törökülésben, feltépkedte a gyújtóstégláit, laponként a tűzterbe szórva táplálgatta a gyorsan ellobbanó lángokat. Láthatóan kedvtelve tette ezt, az élő tűz látványa megnyugtatta. Talán nagyfaluhan töltött gyerekkorát idézve, ahol a mindennapok velejárója volt a tűzrakás, egy tányérnyi leves főzéséhez is be kellett gyújtani a sparheltbe. S bár mogorvának nem, de tartózkodónak lehetett nevezni, ez a foglalatosság kedélyessé és pajtáskodóvá tette. Amikor csak tehettem, odakucorogtam mellé – szándékomat látva, néhány centit odébb csusszanva jelezte: nincs ellenére. Ücsörögtünk a padlón a sötét szobában, csak arcunkat világították meg váltakozó erősségű narancsfénnyel a lángok, felkarunk, térdünk összeért – ilyenkor estek meg közös életünk legjobb beszélgetései. Rágyújtott, a cigarettafüstöt kamaszos huncutkodással a rácson át a tűzterbe fújta. Borostás arcának vonásait kemény kontúrokkal rajzolták meg az árnyékok – idősebb korából való emlékeim ezt a karaktert őrizték meg –, egész lénye azonban, más helyzetekben sohasem tapasztalt módon, valósággal felpuhult. Közös életünk történéseinek java része már elmosódott, feledésbe merült, s ami minden családban megesik: szándékosan is felejtettem, ám ezek a téli estéken való tűz előtti kucorgások, az idő egyre gyorsuló múlásával ellentétben egyre közelebb kerülnek bennem lassan a tegnapi történetek dimenziójába.

Különös módon, ahogy elérkeztem a halála előtti életkorba, a róla megőrzött utolsó emlékképeimmel együtt, valamiféle apai jellegű szeretet is megjelenik fiatal apám iránt.

Ezek a lobogó tűz előtti beszélgetések például az állatkertben látott mosómedve furcsa szokásairól, a vadlibák vonulásáról vagy a gyurgyalagok fészeképítési módszereiről szóltak, esetleg Széchenyi Zsigmond írásaiból eltulajdonított vadászkalandokról: egymás félmondatait tovább fűzve szinte fellelkesítettük egymást. Előfordult, hogy az iskolában hallott olyan, politikainak nevezhető témákról kérdeztem, melyeket gyerekefejjel se tudtam elfogadni vagy megérteni, ilyenkor csak mosolygott, legyintett egyet, és azt mondta: „Ez is afféle komcsi handabandázás, nem érdekes... Mondd nekik vissza, amit elvárnak tőled, úgyis mindegy...”

Nem próbált semmit megmagyarázni. „Ne töprengj te ilyesmiken! Azért van az embernek két füle, hogy ami az egyikben be, a másikon ki.” Hogy mégse hagyjon teljesen magamra: „Később majd megtudod mindenről a teljes igazságot.”

Sose mondta, hogy mikor és kitől. De nem is tartottam rá igényt. Tudtam, hogy vannak dolgok, például, hogy mik történnek a férfiak és a nők között,

melyekről majd ráérek még megtudni a teljes igazságot. Majd mindent idejében megtudok: hittem neki. És tulajdonképpen igaza lett. A legféltettebb titkokról is idővel valahogy kiderül az igazság – vagy amit annak hiszünk. Legtöbbször addigra már csak a seggünket törölhetjük ki vele, de kiderül.

- Szerinted is, a magyarkérdés csupán vagonkérdés?

Ezen a kérdésen azonban nem mosolygott, felkapta a fejét, és rám csattant:

- Ki mondta ezt?!

- A Sztálin.

- Jó, jó! De neked ki mondta?

- Az úttörővezető.

Minden osztály egyszersmind egy úttörőraj is volt, a három padosor mind-egyike egy-egy órs. Az iskola egésze egy úttörőcsapat. Vezetője hivatalosan „csapattanácselnök”. Persze a „tanács” szónak, minthogy „szovjet”, szerepelnie kellett az elnevezésben. Egy fiatal, alighanem frissen végzett tanár volt, csöpögött belőle az öntudat, ahogy magunk közt hívtuk, egy Oleg Kosevoj. Szerencsére engem nem tanított, de lehet, hogy nem is tartott órákat, csupán a mozgalmi élet szervezését kapta feladatul. Ő celebrálta a hétfő reggeleken az udvaron megtartott zászlófelvonásokat, ő adta ki a heti parancsot. Ilyeneket: „Rohamozzátok meg a tudás várát!” Meg: „Egy percre se felejtsetek, mit mondott Lenin elvtárs! Tanulni, tanulni, tanulni!” Az ő vezényletével énekeltünk el valamilyen mozgalmi dalt, miközben a valamilyen csapatzászlót, vöröset persze, lassan felhúzták a rúdra. Ezen kívül időnként a bejárati kapuban találkozhattunk vele, ahol reggelente ellenőrizte, viseljük-e a vörös – először csak kék – nyakkendőt. Akin nem volt, táskáját túszul tartva, futásban hazazavarta, akin nagyon gyűrött volt, netán koszos, azt keményen lekapta a tíz körméről: „Így becsülöd meg a hősök kiontott vérért!?”

Általában hetente egyszer, tanítás után volt rajgyűlés. Kötelező, nyögvenyelős elfoglaltság: addigra már megéheztünk, mentünk volna haza ebédelni – iskolai étkeztetésről vagy legalább valamilyen büféről nem is álmodhattunk. Ilyenkor megjelent két-három nagyfiú, úgy mondták, ők patronálnak minket, gimnazisták, esetleg ipari tanulók, fene tudja, honnan toborozták őket, de érezhetően felkészítést kaptak az éppen aktuális téma előadására, mert a pártpropagandisták mindig találtak valami fontos, életbevágó témát, amiről nekünk, tizenéveseknek feltétlenül tudnunk kellett. Az óra jó részében, okoskodva meg nagyképűsködve persze, előadták mondókáikat, aztán a sulykolás módszere szerint visszakérdeztek, beszélgetést kezdeményeztek – de ez már, mivel csak vihogós kamaszok voltak ők is, meg ők is éhesek voltak, és mentek volna haza, afféle iskolai baromkodásokba fulladtak.

- De miért mondta ezt?! Mivel kapcsolatban?

- Hogy nagyon kell szeretnünk Rákosi elvtársat, mert ő Sztálin elvtárs legjobb magyar tanítványa, és ő az egyetlen, aki el tudja intézni a Sztálin elvtárral, hogy...

Valami gyermekes megfélemleni vágyással szerettem volna szeretni Rákosi elvtársat. Egyszerűbb lett volna minden – de nem ment. Május elsejék alkalmá-

val az Oktogonon – akkor persze November 7-e téren – szép körbe felállították a testvéri szocialista országok vezetőinek emeletmagas arcképét, a mongoltól az albánig, ezeket végignézegetve úgy találtam, mindegyik amolyan emberforma lény – kivéve a mi Rákosi elvtársunkat. Golyókopasz feje, közelülő malacszelei, orrának metszése, tokába nőtt álla – nyilván a festők még szépítettek is rajta – mintha valami karikatúra volna. Ellenszenvenet növelte a rádióból hallott beszédtöredékeinek idegen akcentusa, a mozgalmi zsargon sűrűn használt, számomra érthetetlen szavai, ellentmondást nem tűrőnek hangzó határozottsága. Az Oktogonon kiállított gigantikus arcképkiallítást nézegetve úgy képzeltem, hogy az összes testvéri szocialista ország fővárosában, Ulan-Bátortól Tiranáig, létezik hasonló tér, és ott, a mi Rákosi elvtársunk képe előtt az ottani pionyírok megbökdösik egymást, és összevihognak: „Nézd, miféle nacsalnyikjuk van a magyaroknak!”

A legnagyobb kép természetesen Sztálinról készült. Ezt nem is lehetett állványra feszíteni – a tér egyik patinás, négyemeletes házának homlokzatát borította be. Valóban Hatalmas Atyaként lebegett egyemeletes alvezérei és hangyányi alattvalói felett. Elképzelni se tudtam, hogyan lehet egy ekkora képet festeni!

Még ennél is nagyobb portré megcsodálásához csaknem hatvan évet kellett várnom. Ki kellett böjtölnöm, míg a tekintélyuralmú, osztályharcos parancsrendszer tehetetlenségének súlya alatt összeomlik, demokratikus berendezkedésre térünk át, megteremtjük a jogállamot, vallásos tisztelettel övezzük az emberi jogokat, hogy majd akkor ennyi nagyszerű, történelmi súlyú vívmány birtokában megláthassam, mikor is egy karrierjét még a pártállami időkből eredeztető, privatizátorbajnok milliárdos, viszketeg, komikus jellegű egyén, egy zuglói tizenegynéhány emeletes panelra rakatja ki arcképét. Ekkor a Nagy Sztálin bizonyára káromkodott egy cifrát – bizonyára ékes grúz anyanyelvén –, és fordult egyet a sírjában.

– ...az egyetlen, aki el tudja intézni Sztálin elvtárral, hogy minket, magyarokat ne rakjanak vagonokba, és ne vigyenek Szibériába.

Apám hirtelen támadt dühét apró bólogatásokkal szelídítette, gúnyosan nevetgélt csak úgy magában. Nyilván ő is hallotta ezt vagy hasonló, nagyon is felismerhető kútfőkből származó sutyorgásokat. Már csak azt akarta tudni, miket mondanak nekünk az iskolában.

– És miért vinnének minket Szibériába?

– Mert egy fasiszta nép vagyunk.

– Már miért lennénk mi egy fasiszta nép...?

– Mert megtámadtuk a Nagy Szovjetuniót, a dolgozó népek hazáját. Szörnyű pusztítást és barbár cselekedeteket hajtottunk végre. És mert mi voltunk Hitler utolsó csatlósa.

Újabb gúnyos nevetgélés, majd visszatért a beváltak hitt módszeréhez:

– Ez is csak ócska, bolsevista duma...! Megfélemlítés... nehogy ki merjük nyitni a pofánkat. De te egy cseppet se félj... hadd pofázzanak... A kis tökfej őrsvezető azt se tudja, miket beszél, csak felmondja a szarszájúak betanított

dumáját... Egy egész népet nem lehet vagonokba rakva ezer kilométerekre elszállítani! Egyik füleden be, a másikon ki! – Hirtelen egy vicces dologgal söpörte el az egészet: – Ha meg elvisznek Szibériába, az érdekes lesz, mert találkozhatunk a szibériai tigrisekkel! Tudod, milyenek a szibériai tigrisek? – Ujjaiból karmokat formált, belemélyesztette a vállamba, és szörnyű morgások közepett letépett a parkettra. Nevettünk.

Belementem a játékba, bár jól tudtam, Szibéria nem az a kimondottan vidám hely. Ahol hancúrozni lehet a nem is olyan hideg hóban a macskaszélid tigrisekkel. Két nagybátyám is három-négy évet húzott le hadifogságban, s ha nem is épp Szibéria közepén, de... Különösen Jóska bátyám, ha együtt ebédeltünk vagy vacsoráztunk, néhány pohárka bor után belekezdett – ahogy mindig mondta – a „Szovjet Paradicsomban” szerzett élményei előadásába. Apám néhány évvel fiatalabb öccse magasabb volt nála, erősebb testalkatú, vérmesebb indulatokkal. Jó mesélő volt: ügyelt történetei egyenes vonalára, nem csapongott össze-vissza, előre-hátra, nem sajnáltatta vagy fényezte magát, nem is okoskodott, néhány felelevenített párbeszéddel jellemeket vázolt fel, előkészítette, majd kellő helyen és időben elcsattintotta a csattanókat. Még hogy „meghalt a story”! Azok számára, akik nemhogy három évet nem húztak le egy Szibéria széli bányában, de egy rövid, átmeneti időre még culágerék se voltak egy építkezésen: azoknak persze, hogy meg. Vagy inkább: meg se születhetett. Előfordult, hogy Jóska bátyám a hevület és a borocska sodrásában olyan eseményekre kerített sort, melyekről anyám úgy gondolta, nem szükségesek egy gyereknek hallani, átküldött hát a kishálóba játszani. De a csukott ajtó mögött hallottam mindent, főként, hogy füleltem.

Apám nyugtatása ellenére, hogy nem lehet egy egész népet vagonokba rakva a világ másik végébe szállítani: nem voltam biztos benne. Láttam képeket, már nem emlékszem, állókat-e, vagy mozgót valamelyik filmhíradóban, amint vagonokba terelik a zsidókat. Egyenruhás katonák, kis motyót szorongató aszszonyokat és gyerekeket. Rettenet lehelő képek voltak ezek. Különösen, hogy tudtam, mi történt velük *aztán*. A házukban lakó, akkor a szememben nagyon öreg Wolf bácsival – talán könyvek kölcsönkérése kapcsán – összebarátkoztam, s miután észrevettem a jobb csuklójára tetovált számokat, elmondta történetüket. És más, kapcsolódó történeteket. Nem olyan lendületesen, mint Jóska bátyám a magáéit, inkább csak motyogva, elhallgatásokba fulladva.

És tudtam, hogy Magyarországról kitelepítik a svábokat – néha a családban is esett róla szó, talán vidéki ismerősök miatt. Erről nem láttam képeket, de úgy gondoltam, itt is kis batyukat szorongató embereket terelnek egyenruhás katonák marhavagonokba. És azt is tudtam, hogy minden vagyonukból kis batyunyit megtarthatva, magyarokat telepítenek ki Csehszlovákiából: anyám távoli rokonságából is valakit, néhányszor ételt vitt nekik valamelyik teherpályaudvarra. És hosszú, marhavagonokból álló szerelvényekben vitték a hadifoglyokat Szibéria felé – hosszú, hetekig tartó úton, mellékvágányokon napokig rostokoló szerelvényekben, melyekről időnként leadogatták a halottakat.

Tízéves koromra kikerekedett bennem egy kép arról a világról, melybe beleszülettem. Nagyjából valós kép – tehát nemcsak magányos, de szorongásos kisgyerek is voltam.

Különben is: ez az az életkor, amikor talán minden kis ország gyermeke kötelezően átesik egy traumán. Amikor először megmutatják neki az egy medicinlabdánál alig nagyobb glóbuszon a sárga, narancs, rózsaszín és kék rajzolatok között azt a picike foltocskát, ami az ő országa. Amelyre, ha lerágott körmű ujjbegyével rábök, el is tűnik. Amelyre a legkisebb betűkkel írva is, rá se fér az ország neve. „Látod, itt, ez a te hazád.” Ilyenkor minden kis ország kisfiúját szorongás fogja el: addigra már a saját bőrén kitanulja, hogy a kisebbeknek, a gyengébbeknek bizony kuss, a nagyok kényük-kedvük szerint parancsolnak nekik, és ha olyan kedvük van, elvesznek tőlük bármit, amit megkívánnak. Megfogalmazni nem tudja, de zsigereiben megérzi: ez a picike haza sok mindentől nem tudja majd megvédeni, talán még azt is, hogy életét majd valamiféle elrendeltetett másodosztályúságban kell leélnie. Irigyen nézi a nagyobb, legalább tenyérynyi foltokat, legalább egy ekkora hazát kívánna magának, mint ahogy néha szeretné, ha az apja volna a világ legerősebb embere. Ebben az életkorban még nem tudja, nem is tudhatja, hogy a kicsike hazák is lehetnek édesek és szerethetők, míg a nagyok, akár a legnagyobbak éppen, gonoszul és zsarnokian képesek bánni fiaikkal.

És ezt a traumát még erősíti, amikor földrajzórakon legördül a nagytérkép. Az óráközi szünetben a hetes kihozza a szertárból, a tanár majd egy szögre akasztva lehengeríti, és megjelenik Eurázsia. Felettébb ravasz egy térkép: mint ha az Urál déli csücske felett fényképezte volna egy műhold. A Föld gömbölyűségét érzékeltetve keleti és nyugati irányba torzul, a szélek fodrocskák csupán, a Himalája alatt déli rész már nem fér fel rá: Eurázsia maga a Szovjetunió. És ez a gigantikus ország vörösre van festve, olyan vörösre, hogy beleordít az osztályterembe. „A Szovjetunió a világ egyhatoda”: ezt naponta halljuk, nem csak az iskolában – barát és ellenség merengjen csak el ezen. Nekünk, gyerekeknek, a szocialista embertípus új nemzedékének, a kommunizmus igazságos társadalma leendő építőinek erőt kellett volna merítenünk belőle, főként, hogy a tanár közölte: a Szovjetunió a barátunk, még ennél is több, a testvérünk – de valahogy annyira nagy volt, és annyira vörös, hogy még testvérnek is félelmetes. Nyugat felé, a többi szocialista országgal együtt – bugyirózsaszínűre festve, mert még nem érdemeltük ki a vöröset – cafrangszerűen ugyan, de rajta voltunk mi is, szegény kis Magyarország: a torzulás miatt csak a Duna és a Tisza folyásának vonaláról felismerhetően –, s ha nem lettünk volna ott, talán fel se tűnik.

Azt hiszem, tízévesen egy másik hazát szerettem volna magamnak.

S akkor jelentek meg életemben Eger csillagai.

Őelőttük is találkoztam rendíthetetlen hősökkel az indiános könyvekben, de még inkább a könyvtáros nő ajánlotta szovjet irodalmi gyöngyszemekben, de azok valahogy mások voltak. Idegen neveket viseltek, idegen, olykor kitalált díszletnek ható helyeken hősködtek, furcsa volt beszédük is, amolyan könyvekben megírt beszéd. Bár tetteiket méltányoltam, izgultam értük, egy időre szívembe

zártam őket, céljaik, melyeket legtöbbször csak életük árán érthettek el, nem igazán hevítettek. Valahogy az ő dolguk maradt. Bizonyára taszított az a pátosz és fanatizmus mely körülöngte őket, és nem tudtam elfogadni azt a természet-ellenes közönyt, mellyel az életüket kezelték.

Eger diadalában nem pusztán a győzelem, a százszoros túlerő elleni, hihetetlen győzelem hevített, hanem az emberek – ahogy a Magyarok Istenétől kapott sugallat szerint, a testben oly törekeny Gárdonyi Géza megjelenítette őket. Úgy léptek elé, mint életkém kezdetétől ismerősök. A beszédjükben és gondolataikban egyenes, lényegükben egyszerű, de lelkükben természet adta nemességgel élő férfiak és nők, akik mindenfajta nyakatekert okoskodások, hősi gesztusok mutogatása nélkül álltak ki a falakra. Akik ösztönösen tudták, hogy életük nem kizárólagosan az övék, nem véletlenszerűen, semmirevalóságokra kapták, de elszámolnivalójuk lesz vele Teremtőjükkel. Akiknek meg se villant az agyában, hogy megtagadják Istent, leboruljanak az idegenek Allahja előtt, hogy megkímélik életüket – a továbbiakban már csak szolgálai nyomorúságban és lényegében hitetlenségben tengetett életüket. Szabadok voltak, tehát kötelességüknek tudták megvédeni a várat, a még maradék Hazát. Nem rettent meg a szívük még a világ akkori leghatalmasabb urától, a török szultántól, a Fényes-séges Padisahtól sem, kinek pedig akkor is egész Európa rettegte szablyáját.

Nem ismertem senki életét, aki csak egy kicsit is hasonlított volna Dobóhoz, Mekkseyhez, Bornemissza Gergelyhez vagy akármely közvitéhez. Akiket ismertem, inkább szótlanok voltak, hümmögők, legyintők, szemükben riadt pillantások suhantak, még tréfáik is a valóság úzésére valók – a beszédek pedig, mint például az úttörővezető, egy-két más tanár vagy a rádióból hallott, vagy a filmhíradóban látott alakok bántó harsányságukkal inkább tünnek valami értelmetlen szövegeket daráló elmebetegnek, mint nagy tettekre képes férfiaknak. Szerettem volna a regény világában, az ugyan vészterhes, de egyenes derékkel élhető időkben élni, éppen Egerben, a vitézek között, szalonnázni és bikavért inni velük, esténként a tábornúznél hallgatni történeteiket, ugratni egymást, látni Dobót a hosszú sastollas sisakjában, az oldalukon harcolni, s akár meg is halni – oly szíváfájdítóan szerettem volna, hogy az már honvágy volt.

Miután vagy százszor eljátszottam Eger ostromát, változtattam a dolgon: ellentámadásba mentem át. Tehettem: a barna zacskóból való óvatos lopkodásokkal, a lassan, de mégiscsak gyüldögélő lukas kétfilléresekkel nemcsak létszámban növeltem seregemet, de forradalmian új technikát is bevezettem: üres gyufásdobozok hadba állításával harci szekereket alkalmaztam, tűzérségemet parafa dugó kerekre szerelve önjáróvá tettem, faltörő zarbuzánjaimat gyors-tüzelővé. Indulás előtt felfogadtam azt az embert, aki már egyszer végigjárta a hosszú utat Nándorfehérvártól Konstantinápolyig, bilincsbe verve a rabszolgapiacig, ismerte hát, s bilincskébe voltak karcolva állomásai.

„Hizarlik” – mondta a volt rab, s a helység eltöröltetett a föld színéről. Aztán „Baratina”, „Nis”, „Kuri-Kemze”, „Dragomán – az már Bolgárország”. Nem sokat tudtam a bolgárokról – szocialista, testvéri ország meg Dimitrov elvtárs –, de valamiért rokonszenvet éreztem irántuk, talán a Klauzál téri csarnok előtti téren

időnként egy mulatságos öszvér vontatta szekérből zöldséget áruló nagydarab bolgárkertész bácsi miatt. Kardcsapás nélkül, gyors menetben vonultam át Bolgárországon, útba ejtve Zsófiát: elvégre őket is megszállta a török, miért szenvedjenek még miattam is. Még féltucatnyi furcsa nevű város – mind eltörölve a föld színéről, majd: „Coril – onnan kezdve möglátjuk a tengert”. Valós esélyem nem sok volt rá, de elhatároztam, bármi áron is, de életem során meg akarom látni a tengert.

Hogy megpillanthassam Konstantinápoly városát, fel kellett lapoznom a könyvben a róla szóló részt. *Konstantinápoly előtt az Aranyszaru, öble a tengernek, olyasforma széles víz, mint a Duna, kürt alakjában nyúlik el a város közepéig. A lenyugvó nap fényében aranyoszlopként nyúltak a magasba a minárek tornyai, s templomok aranyozott kupolái meg éppenséggel ragyogtak. A tengerben mindez visszatükröződött.*

A közelgő este miatt gyorsan el kellett foglalnunk harcálláspontjainkat. A törökök szultánja, a Fényességes Padisah, küldöttséget menesztett táboromba a főmufti vezetésével – a tarkababok közt találtam egy odakeveredett feketét: rögtön tudtam, hogy ő az. A tiszteletre méltó, ősz szakállú aggastyán kérve kért, szinte könyörgött Allah, de még a keresztények Istene nevében is: kíméljem meg a várost. Lelkem mélyén hajlottam rá, hisz annyira szép, szinte tündéri látomás volt, de nem adtam határozott választ. Jól tettem: míg a küldöttség bárkája lassan haladt vissza az ázsiai part felé, elérkeztem a könyvben ahhoz a részhez, mely szerint *olyan város ez, mint a mesebeli kastély: kívül pompás, de belül szörnyetegek és elátkozottak lakják.* Valóban: mennyi elrabolt vagyon, mennyi kizsarolt hadisarc árán épült, mennyi elhurcolt rab vérével-verejtékével, mennyi csellel, szőszegéssel, árulattással elfogott derék magyar raboskodott a kecses, égre törő Jedikula pincebörtöneiben! Ha a történelem esélyt kínál, hogy visszafizessek Mohácsért, Budáért, a jó harmad országért, hiba volna széplelkűsködni. Úgy fertály órányi időt hagytam a kikötött bárka utasainak, hogy fedezékbe húzódhassanak, aztán összehúztam a szemöldökömet, és kiadtam a tűzparancsot. Addigra tűzérségemet olyannyira korszerűsítettem, hogy hasonlatossá vált a szovjet háborús filmekben látott, Sztálin-orgonának nevezett sorozatrakétákat kilövő eszközökhöz. Különben is, vagy egy évtizedig minden szovjet film háborús volt. Talán több műalkotásban is láttam: Sztálin Generalisszimusz a Kremlben levő dolgozószobájában mélyen elgondolkodik, majd összevonja szemöldökét, snitt, valami erdőszélen álló teherautók platójára szerelt állásokról, fényes tűzcsóvát húzva elindulnak a rakéták, snitt, újabbak és újabbak, snitt, százával, snitt, snitt, és hatalmas tűzerejűkkel a dicsőséges Vörös Hadsereg porrá lövi a gonosz fasiszták megerősített állásait – valahogy így... így estek meg a dolgok Konstantinápoly falai alatt is. A közben elsötétült égből fényes tűzcsóvaként zúdultak lövedékeim a városra, fényük visszatükröződött a tengerben, s reggelre csak füstölgő üszkők maradtak. A hófehér márványköveket feketére festette a korom, a kupolák és a félholdak aránya elolvadt. Még napokig gomolygott a füst és a por a romok felett, és végleg lehanyatlottak a lófarkas török zászlók.

Konstantinápoly elfoglalása után hadjárataim be is fejeződhetek volna, hisz megtörtént a nagy visszavágás, a történelmi revans, de tartott még a tél és az

iskolaszünet. Hogy milyen városok és országok következnek ezután, az „Egri csillagok”-ból nem tudtam kiolvasni, de nem is izgatott – irány a nagyvilág! És meghódítottam a Kisszőnyeg-félszigettől a Székláb erdőségig a létező világ minden darabkáját.

Az első és a második osztályt a Kertész utcai iskolában végeztem, harmadikban át kellett mennem a Kazinczy utcaiba. Ez a zsinagóga melletti iskola addig az Izraelita Hitközség tulajdonában volt, az akkor végrehajtott államosítás után nagy ravaszul átrajzolták az iskolákhoz tartozó, kötelező körzethatárokat, nyilván, hogy szétválják a kialakult közösségeket – de hát így is a zsidó fiúk maradtak többségben, mi, betelepített gojok lettünk a kisebbség. Különbösebb megrázkódtatást ez nem okozott. Király utcai házunk gyermekségem idején töltötte be századik évét, építéskor ez a terület a régi városfalakon túli külvárosnak számított, a XIX. század városiasodási időszakában keletkezett – itt alakult ki a zsidónegyed. Itt épültek nemcsak templomok, iskolák, hanem kóser hentesboltok, maceszt is készítő sütődék, zseniális sóletet főző kisvendéglők – a háború után már mindennek csak a maradéka. Házunkat is vegyesen laktuk, évszázados módon természetes volt az együttélés. A „goj” elnevezés nem volt sértő vagy kirekesztő, hovatartozást jelölt csupán, ahogy a „zsidó” is csak ennyit. E szó kimondásakor nem rezdült meg a hangunk – ahogy azt az antiszemita esetében szinte mindig észlelhetjük. Egy picike, az ellenségesség vagy a kisebbségi érzés elkenésére szolgáló zökkenést. Ám tulajdonképpen nem is igen firtatta senki, ki hová tartozik. Minek? Valahogy minden magától értetődött. Még túl közel volt a háború vége, minden család csendesen, magába fordulva siratta veszteségeit – minden harmadik-negyedik gyereknek nem volt apja! Mi értelme lett volna kitárgyalni, kit hol nyelt el a Pokol? Auschwitzban vagy a Don-kanyarban? Vetélkedni, hogy melyik volt a pokolibb Pokol? És az akkori – népi demokratikusnak nevezett rendszer – a maga hittételeinek szajkózásán túl más véleményeket, egyéni élethelyzetekből fakadó, a nagy ideológiai meséktől eltérő megállapításokat nem tűrte. Nem engedte, talán nem is engedhette meg, hogy a lelkek kinyíljanak. Sőt: majd minden család magába fordulva rettegett a következő megpróbáltatástól – folytak az államosítások: a környékbeli kiskereskedők, kárposok, libások, rádiószerelek, rőfösök, suszterok, mosodások, kalaposok, mindenféle kétkezi kisegyszisztencia, de a tisztviselők, tanárok és orvosok sem tudhatták, akár zsidó, akár goj, hogy mit hoz a holnap. És hozhatott még mindenki számára bármikor bekövetkezhető, mondvacsinált, politikai okokból való meghurcoltatást. Mit számítottak hát apró, mentalitásbeli különbségek? És azokban az időkben még nem mondott senki olyasmit, hogy gyerekként, és majd egy életen át, felelősséggel tartozom a náci időkben történt borzalmakért. Förtelmes bűnökért, melyek elkövetői belőlem is félelmet váltottak ki, s akiktől fényévnnyire távolabb álltam, mint az áldozatok velem egy levegőt szívó maradékaitól. Ebben a közegben otthonosan éreztem magam, senki nem emelte az ujját vádlón rám, ami már akkor némi hátrább lépést, ösztönös önvédelemből eredő távolságtartást eredményezett volna.

Az osztályban a másság törésvonala az erősen vallásos gyerekek és a többiek között húzódott. Öten-hatan állandóan sabeszdeklit viseltek, ketten még pajeszt is, és mi, a többiek, zsidók és nem zsidók, együtt röhögtünk rajtuk, amikor tornaórán fél kézzel a búbjukhoz nyomva a kissapkát rohangáltak az udvaron. És valóban, kicsit másabbak is voltak. Nem mondom, hogy komolyabban, esetleg jobb tanulók, nem is alkottak külön kasztot maguk körül, mégis, valahogy mások. A kissapka viseletét könnyű volt megszokni, mintha, mondjuk, szemüvegesek lettek volna, de a pajesz furcsa maradt: szegény kettőjüknek el kellett viselni a nem igazán gonosz, de állandó ugratásokat.

Akkoriban a szombati nap még teljes, nyolcórás munkanapnak számított – az öntudatos munkásosztály szombaton is „dolgozva harcolt a békéért”. De hát a vallásos zsidó családok számára ez volt az ünnepnap. Szombatonként ezek a fiúk nem jöttek az iskolába, a szomszédos zsinagóga előtt találkozhattunk velük, amint ünnepélyesen öltözött szüleikkel, a nők kendővel, a férfiak fekete kalappal a fejükön, igyekeztek az istentiszteletre. Nem tudom, hogyan számolták el nekik ezeket a hiányzó napokat, ahogy szüleiknek is, hogy nem mentek dolgozni, érte-e őket valamilyen retorzió, mert a „közveszélyes munkakerülést” szigorúan büntették, vagy az egyházuknak sikerült-e valamilyen egyezsége jutni a „népi hatalommal”, nem tudom.

Aztán valamikor ezek a fiúk lassanként fogyatkozni kezdtek, felső tagozatos koromból már nem emlékszem rájuk: kivándoroltak Izraelbe.

Ezek a szombat reggeli, ünnepélyes és talán az épület kisugárzásából eredően is szakrális hangulatú kivonulások nagyon tetszettek nekem. Egy nagyobb közösség szoros összetartását jelentették, és vágytam valami hasonlóra. Valami olyan közegre, ahol sokan ismernek, ahol néha megjegyzik, hogy nagyot nőtem a nyáron. Néhányan együtt jártak iskolába a szüleimmel, az idősebbek emlékeznek a nagyapámra is. És kiéreztem belőle a minden tettünket és gondolatunkat irányítani szándékozó hatalom elleni dacot is: nekik szombatot rendelte az Úr ünnepnek, és az Úr szava erősebb minden földi parancsnál. Istenük létének bizonyosságát meg se érintette semmiféle tudományoskodó magyarázat, szitkozódás vagy gúny.

Szüleim nem voltak vallástalanok, vagy pláne ateisták, de nem voltak templomba járók. Igaz, máshová se, fél kezemen meg tudnám számolni, hány esetben vonultunk ki ünnepélyesen kicsípve magunkat bárhová is. Apám testvéreim kívül nemigen tartottunk kapcsolatot másokkal. Isten létének megkérdőjelezése fel se merülhetett a családban: természetesen annak rendje és módja szerint megkereszteltek, ugyanígy megtartottuk az ünnepeket, a karácsonyt Krisztus születéseként, a húsvétot mint a feltámadás ünnepét. Ezen alkalmakkor a terített asztal mellett apám még rövidke asztali áldást is mondott, nem betanult sablonszöveget, hanem a maga feje szerint valót: hálát adott a Jóistennek, hogy megtartott bennünket egészségben, szeretetben, de hogy asztalunk terítve lehet, saját szorgalmunknak és kitartásunknak köszönhattük. Születésnapokkor az Isten áldását kértük az ünnepeltre, és péntekenként nem ettünk húst – ami persze nem volt valami nagy, lemondó hitvallás azokban az időkben –, de ké-

sőbb se, úgy a hatvanas évek közepétől se, amikor már megtehettük volna. Nagyjából ennyi: Istennel tartottuk a kapcsolatot, az egyházunkkal nem. Apai ágon őseim a XIX. század elejétől megmaradt hiteles dokumentumok, keresztlevelek, házassági anyakönyvi kivonatok tanulsága szerint, a maguk kenyerén megálló iparos polgárok voltak, apáról fiúra szálló tudású kovácmesterek, függetlenek és nyilván nyakasak, valószínűleg nem igazán tartottak igényt az Istennel tartott kapcsolatukban közvetítőkre. Apám asztali áldásaiban több volt az önérzetesség, mint a megalázkodás – már ő is így hallotta az apjától? Ezt a lelkivilágot örököltem, titkos génkapcsolatokon át, hogy tizenévesen a magam feje szerint mertem Istenre gondolni? Mégis: ha netán rákérdeztek, miféle népesség lennék, némi öntudattal válaszoltam, hogy római katolikus. Bár valójában fogalmam se volt a katolicizmus lényegéről. Igaz, más vallásról sem. Az izlámról tudtam, épp az „Egri csillagok”-ból, hogy az egészen más, de az izraelita vallásról úgy tudtam, bár máskor tartják és más elnevezésűek az ünnepeik, valami ősbibb, de alapjában hasonlatos lelkületű a mi kereszténységünkkel.

Tulajdonképpen szüleimnek nem is nagyon maradt idejük templomba járni. A hatnapos robot után vasárnaponként, télidőben a hatnapos fagyoskodás után, lustálkodtak kicsit – apám hosszasan fente egy fényes szíjon a borotvakését, az ebéd is csak két óra tájra készült el.

De amint kitavaszkodott, mentünk, ahogy mondták: a zöldbe. Hóvirágtól a tüdőfű nyílásáig csak a Budai hegyekbe, Húvösvölgybe, Zugligetre, de amint berobbant a nyár, a vadabb Börzsönybe, kánikula idején a Dunakanyarba, a víz mellé. Felfoghatjuk ezt úgy is, mint sajátos templomba járást. Azt hiszem, ez a természetimádat tartotta bennük a lelket. Főleg apámban. Hogy kiebrudalták kemény munkával szerzett vagyontárából, nehezen emészthető fordulat lehetett, de elvesztette az önállóságát is. Ott állt, még mindig fiatal, törekvő, tette kész, a maga szintjén addig sikeres emberként, és többé nem tehetett, nem gondolhatott ki semmit élete formálására. Ott bolyongott, több tíz millió társával együtt a Nagy Vörös Birodalom tudományosan alapozott tervgazdálkodásának színtelen sivatagában. Ahol csak szorgos és alázatos bürokrátákra volt szükség, de nem tartottak igényt, esetleg büntették is az ember lényegét adó kezdeményező erőt, a fanatikus, egyéni akaratot, a káprázatos ötleteket – alighanem ebbe roskadt bele a Birodalom. Lehetett volna alkoholista is, sok tíz millió, életét a Béketáborban csak ellődörgő társával együtt, ezzel a szörnyeteg önpusztítással valami szabadságérzetet gerjesztve magában.

Az iskolában Nagy Vezéreink mantraszerű dicsőítése, valamint majd a kommunizmusban bekövetkező, ragyogó jövőnk sulykolása mellett szinte naponta felbukkant valamiféle ateista propaganda. Valamiféle: az úttörővezető gúnyolódó megjegyzéseitől a tananyagban leírtakig. „A vallás a népek ópiuma” – hallottuk vagy százszor, a hozzá kapcsolódó ilyen-olyan szintű kommentárokkal együtt. Gondolom, így ment ez minden iskolában, kiváltképp a nemrégiben még egyháziakban – és a Kazinczy utcai az volt. Néhány osztálytársam is belement ebbe a játékba: „ha lenne Isten”, mondták, „nem engedett volna meg ennyi szörnyűséget”: gondolom, otthonról hozták ezt a véleményt, nem a saját,

tízéves kútfejükből eredt. De azért ők nem voltak harciasan mocskos szájuak. Mindez nem zavart különösképpen, ettől még minden maradt az eredeti helyén, belefért ez is az „ócska, bolsevista dumákba”.

Egy alkalommal az egyik patronáló nagyfiú eljátszotta a következőket, bizonyára látta valakitől, és megtetszhetett neki: elénk tartotta a karóráját, melyen másodpercmutató is volt, és azt mondta: „Nézzétek... ha létezik Isten, és ráadásul mindenható, ahogy a csuhások mondják, nem kunszt neki engem agyoncsapni... igaz? Na: egy percet adok Istennek, hogy engem agyonvágjon.” Elénk tartotta az óráját. „Óra indul!”, rikkantotta, amint a mutató elérte a tizenkettest. Belénk szorult a levegő. Isten elleni ilyen kihívást addig még nem éltünk meg, de még a hitetlenek fejében sem fordult meg ilyesmi. A legszívesebben elszaladtunk volna onnan. Minden másodperc pattanásába beleremegetem. Amikor a mutató ismét a tizenketteshez ért, az órszevető állati hangon felhördült, a szívéhez kapott, és lerogyott a padra. Vonaglott, és lezuhant a padlóra, szeme fennakadt, és habzani kezdett a szája. Lesápadtunk, lelkünkben fel is sikoltottunk, sírás előtti vonyító nyikkanások hallatszottak. Szerencsére nem tartott soká a színjáték: a nagyfiú hamar le akarta aratni a sikert – röhögni kezdett, hempergözve röhögött, egyre hangosabban, majd amikor felállt, zakója ujjába törölte nyálas száját, és gúnyosan az arcunkba röhögte: „Hülye kis zsidók, hát azt hittétek, tényleg van Isten?!”

Nem mondtuk, hogy gyenge felerészben nem is vagyunk zsidók.

Ezt az esetet nem meséltem el otthon, úgyis tudtam, mit szólnának hozzá: „Ne törődj vele!” De mégiscsak feldúlt, és bizonytalanná tett. Inkább éreztem, mint tudtam, hogy Istenhez nem érnek fel ilyen piti és alantas dolgok, de úgy véltem, ha ritkán is, de időnként választ kéne adnia. Teremtett világa eseményeinek megítélésében miért ilyen hallgatag? Hiányoltam a lángpallóst. Attól fogva a zsinagóga előtt gyülekezőktől nemcsak a közösségüket, de szilárd hitüket is irigyelhettem.

Bizonyára ez késztetett arra, hogy belépjek a házunkkal derékszögben szembenálló Terézvárosi templomba. Amit addig sose tettem. Addig csak egy épület volt a sok közül. Nézegettem az oltárokat, a freskókat, de Jézuson és a Szűzanyán kívül más megjelentettekről nem tudtam, kik lehettek. Öregasszonyoktól lestem el, belépéskor hogyan illik a szenteltvízbe mártott ujjakkal keresztet vetni. Lelkinek mondható élményt a Golgota-sorozat képei jelentettek, a keresztthalál ránk, emberekre vetülő tragikuma – nagyon kicsiny és bizonytalanságban élő emberként is – megérintett. Előkerestem a könyvek háta mögött porosodó Bibliánkat, olvasni próbáltam, de hamar belefáradtam. A templomban tett időnkénti látogatásaim során egyszer találtam a belső kapura függesztett kiírást, mely szerint hittan-tanfolyam indul gyerekek számára. Ezt már meg kellett beszélnem anyámmal, de mivel nem volt kifogása ellene – „ha érdekel, menj”, mondta –, jelentkeztem.

Hatan, nyolcan lehattunk össze-vissza, fiúk és lányok egyesesen, egészen kicsik és nálam is nagyobbak. Hátul, a sötét és kopár, talán még az iskolai tanteremnél is hidegebb sekrestyében gyülekeztünk. Egy idő, motyogós Atya

tartotta a hittanórákat, a nevét már elfelejtettem. Bemagoltatta velünk a Mi-
atyánkot, az Üdvözlégyet, a Tízparancsolatot, és akármennyire tudtuk is már
ezeket, azért minden foglalkozás elején elszolozsmáztuk. Szövegmondásunk
közben nyitott tenyereivel felfelé irányuló apró mozgásokat végezve nemcsak
a ritmust adta meg, de felemelt minket is. Mesélt Krisztus élettörténetéről, va-
lóban: mesélt, öt-hat éves korú gyermekeknek szóló szinten – de én már ismer-
tem ezeket a történeteket, nemcsak a Golgota képeiről, de az össze-vissza olva-
sott könyvek részleteiből, otthonról is sok mindent azért, mint mesét azonban
szívesen hallgattam. Új szavakat tanultam – a pártzsargon rettenetes szavai
után fennköltnek hatókat. Itt más volt a hangulat, mint az iskolai órákon. Ide
csak az jött, a majdnem öskeresztényi bujkálásba, akit valamiért idehúzott a szí-
ve, nem volt szükség fegyelmezésre. Furcsa volt e helynek a csendje is. A vastag
falak védte, még az emberi beszéd alatt is jelenlevő, eredendő csend. A külvilág
állandó harsogása, zagyva zajongása után valami belső méltóságot teremtő
csend.

Motyogóssága és gyermekdedsége ellenére tiszteletet kezdtem érezni az
Atya iránt: amikor Krisztus kereszthaláláról beszélt, hangja elvékonyodott, és
kántálóvá vált, könnybe lábadt a szeme: a hideg és rideg sekrestye enyhén érez-
hető tömjénillatához nagyon is hozzáillettek ezek a könnyek. Addig a világban
– az iskolában meg főként – nem találkoztam ilyen önfeladó őszinteséggel.

Húsvétra megértem arra, hogy elsőáldozó legyek.

Abban az időben el-elmentem a vasárnap, kilencórás kismisére – a tízórás
nagy mise hosszú volt nekem, a megjelent hívők hosszan énekeltek olyan zsol-
tárokat, amelyeket nem ismertem –, aztán, hogy berobbant a tavasz, és mi meg-
indultunk a zöldbe, elmaradtam. Újabb tél beálltával se mentem: tulajdonkép-
pen csalódott voltam. Valami olyasmit vártam, hogy mint az iskolában, csak
éppen ellenkező előjellel, harcossá leszek a résztvevője. Hogy Egyhá-
zam majd eloszlat bennem minden kételyt, megerősít a vágyott, de nagyon is
megingatott hitemben. Bizonyítékokat szolgáltat Isten létezésére, és magához
fogad.

Abban az életkoromban nem tudhattam: ha szegény, öreg Atya megpróbál-
kozik effélével, hamar találkozott volna rendtársaival valamelyik börtönben
vagy munkatáborban.

Az Atya gyakran beszélt a bűnről, az eredendő és elkövetett bűnökről – a mocs-
kos, nem csak keresztényi megítélés szerinti bűnökben tobzódó világban, utólag
meg is értem őt. Részletekbe, magyarázatokba azonban nem bocsátkozott, még
akkor sem, amikor egy nálamnál nagyobb fiú megkérdezte – talán nem is ár-
tatlan szívvel –, mit jelent az, hogy „ne paráználkodj?” – elengedte a füle mellett.
Ne gondoljuk – mondta –, hogy Isten előtt eltitkolhatunk bármilyen bűnt is,
mert Ő belelát a lelkünkbe, még ha embertársaink elől sikerül is elrejtenünk.
A gondolatainkban elkövetett bűnök is bűnök. És biztosak lehetünk benne,
hogy megkapjuk az érte járó büntetést.

Ez a bűn és büntetés központúság okozhatott egy másfajta csalódást. Amit
persze nem tudtam megfogalmazni. Még ma is nehéz, szinte gyónási titok. Az

eredendő bűnről szóló tanítást nem tudtam elfogadni, még heves ellenkezést is kiváltott belőlem. Nem akartam hinni, hogy csupán világra jöttöm okán bűnösnek kelljen éreznem magam. Elegendő volt született bűnösnek lennem mint magyar, nem fogadhattam el, hogy bűnös legyek úgy is, mint keresztény.

Ahogy tizenévesen más hazára vágytam, úgy talán más Istenre is.

Olyan Istenre, aki feltételek nélkül szeret engem, hisz tudja, jóakarátú vagyok, és tisztalelkű. Tudja, hogy vágyom az Ő hatalmát és rendelkezéseit. Aki, ha illő alázattal elébe járulok, rám mosolyog, és szeme sugarával megsimogatja a fejem. Felfoghatatlan okból ugyan, de nyilvánvalóan az Ő rendelkezése által jöttem e világra, így hát az Ő lelkének fluidumát hordozom magamban. Mindezek által megajándékoztattam a szeretet képességével, öntudattal és szabad akarat-tal. Kötelmem az, hogy e bűnökkel terhelt működő világban, emberi mivoltomból fakadó gyarlóságaimat legyőzve, megőrizsem a Tőle kapott lelkem tisztaságát. Hogy testem hullása után, mocskos foltok nélkül térhessen vissza az Ő birodalmába.

Második, de inkább harmadik hosszú téli hadjárataim során – és talán mert a sorozatos diadalmok kezdtek lehangolóan sablonossá válni –, a könyvtől ugyan már elszakadva, de még az égisze alatt, eszembe villant: Budát kellett volna megvédeni! Bizony: évek kellettek, hogy gyermeki agyamban felismerjem a történesek egymásból fakadó logikáját – a mesék füzérét összekapcsolva, magát a történelmet. Ha megmarad Buda, a török akkor sose került volna Eger alá! De hogyan is vették be Buda várát? Elő a könyvet! *Ravaszul. Pogány furfanggal. Míg a magyar urak Szulejmán vendégeként a táborában nyakalták a ciprusi borokat, a janicsárság beszállingózott a kapun, mintha csupán az épületek érdekelnék őket. Csak lézengtek, bámultak. Mikor már minden utca megtelt velük, egy kúrtszóra előrántották fegyverüket, és mindenkit bekergettek a házakba. Mire a magyar urak éjjel felé előbomlottak félrecsapott süveggel, vígan, már ott lengett a budai kapun három nagy lófarkas zászló. A templomokon, tornyokon is. A kapuban pedig alabárdos török őrség turbánozik a magyar helyén.*

Dühöngtem: hogyan lehet egy ilyen nagy erősséget ilyen ostobán, egy kardcsapás nélkül elveszejteni?! Hogyan hihettek a magyar urak Szulejmánnak? Miért nem tudták, hogy az effélék sosem tartják meg a szavukat? Gyáváknak nem lehet nevezni őket, de ostobáknak igen! És az ostobaság szinte nagyobb bűn, mint a gyávaság. Mohács alatt persze sok minden elveszett, de akárhogyan is: valamennyi katonát csak össze lehetett volna még szedni, otthonukat vesztett, kódorgó vitézeket, és kiálltak volna a falakra a városi polgárok, az iparosok, a környékbeli parasztok is – ahogy Egerben! Ha veszni kell is, az ellenség vérző fejjel fizesse meg az árát!

Mivel hatalmamban állt, korrigálhattam volna a történelem e szégyenteljes foltját: lejátszhattam volna Budavár ostromát és természetesen diadalmas megvédését. De egy újabb villanás: de hiszen Buda itt van! Egert csak a könyv leírásai alapján képzelhettem el – majd csak később, már pénzt kereső férfiként láthatom a maga valójában –, de Budára egy vonaljeggyel elmehetek, és megnézhetem a várát!

Még nem jártam ott, de tudtam, a Moszkva térről lehet feljutni a Várba. Tavasz tájt, a budai hegyekbe tett kirándulások alkalmával ott kellett átszállni a városból kifelé tartó villamosokra, és olykor elhangzott, csak úgy, hogyha ellenkező irányba mennénk, fel a meredek utcán, felérnénk a Várba. Még valami nyíl formájú útmutató tábla is felrémlik. De valamiért addig még sohasem mentünk fel. És engem se izgatott különösebben, jobb szerettem a Hűvösvölgyben focizni. De akkor ez a gondolat feltüzelt. Könnyedén láthatok egy igazi várat! Egy negyvenöt filléres gyerekjeggyel elvillamosozhatok, az akkor Majakovszkijnak nevezett Király utcától az akkor Moszkvának nevezett térig, és onnan már csak egy ugrás!

Néhány napi rágódás után, mikor egyszer anyámat jókedvűnek találtam, nekiduráltam magam, és valami rajzlapvásárlási ürüggyel kértem egy forintot. Nem mondtam el a pénzkérés igazi okát, biztos voltam benne, hogy valami ilyesmit mond: „Majd egyszer együtt elmegyünk... mikor már nincs ilyen hideg”, de ez a várható „majd” örökkévalóságnak tűnt. Hogy jókedve és még pénze is volt éppen, megkaptam.

Másnap reggel aztán mégiscsak kidugtam az orrom a lakásból. Foltozott vastag zoknim alá húztam még egy vékonyabb foltozottat, bakancsomnak a jó cserépkályha mellé állítva volt ideje kiszáradni, pulóverem alá két inget vettem, a füles sapkát tettem a fejemre, amit különben utáltam. Egy négyrét hajtott, kitépelt füzetlapot és egy ceruzacsonkot vágtam zsebemre, úgy terveztem, az érdekesebb részekről vázlatokat fogok készíteni.

Kint vastag felhők takarták az eget, szomorú szürkébe takarózott a világ, de nem volt annyira hideg, mint amire számítottam. A 6-os villamoson benyomkodtam a kocsi belsejébe: az akkori villamosokon nem hogy fűtés nem volt, de záródó teleajtók sem, csak egy fel- és lecsapható rács, a peronon vágott a huzat. A villamosvezetők vastag, bélelt bundában, cipőre húzott nemezcsizmában, állva vezették a kocsikat. Hamar kifújta volna a kabátom alatti jó meleget. De amikor a Margit hídhöz értünk, mégiscsak kiléptem a peronra, látni akartam a Dunát: bent elopálosodtak az üvegek az utasok kilehelt párájától. Jégtáblák úsztak a vízen, sirálycsapatok cikáztak a híd korlátja körül.

A meredek Ostrom utcán felcsörtetve még meg is izzadtam. A várkapuval meg voltam elégedve: a magas falak védelmében hatalmas kövekből épített, vaskos és szilárd, szakértő szemem felfedezte a vigyázó lőréseket: ha elszánt védők vannak, itt élő nemigen juthat át – ilyennek kell lennie egy várkapunak. De belépve azonnal egy templom romja fogadott: a megmaradt falakból ítélve régi és díszes templom lehetett. *A törökök kidobálták a Boldogasszony templomából a harangokat. Az oltárképet leszaggatták. Szent István király állószobrát ledöntötték. Az aranyozott képekkel ékesített oltárokat kiszórták a templom elé, s kiszórták a márványból és fából faragott angyalszobrokat és misekönyveket is. A toronyról leütötték a keresztet, és egy nagy, aranyozott félholdat tűztek a helyére* – de ilyen barbár pusztítást nem végeztek! Tudtam persze: háború volt, a második világháború – belém égett, rövidke snittek formájában maradtak emlékeim róla, megszokhattam a romok látványát, a Csányi utca elején is látható volt egy telitalálatot kapott romház, az

ötvenes évek elejéig drótkerítés mögött, talán a törmelékek alatt rekedt holttestek miatt enyhén érezhető bűzt árasztva –, de ilyen pusztításra, és épp a budai Várban, nem számítottam. A jórészt földszintes, legfeljebb egyemeletes házak falán mindenütt golyó ütötte nyomok, sok magas építésű tető beomolva, kiegészve, a furcsán kicsi ablakok bedeszkázva, faragott kődíszek leomolva, esetleg vicces legények által szétlőve... talán egyetlen ház sem maradt épségben. Lehetséges, hogy szüleim tudták ezt, azért nem jöttünk fel egyszer sem.

Lenn a városban, bár hideg volt, de az utcákról eltakarították a havat, sófoltosan száraz volt a flaszter, a Várhegyen azonban megmaradt a hó, a visszafagyott jég, csak egy keskeny ösvénynyit lapátoltak el – elég volt ennyi, alig találok közlekedővel. Egyszer csak nem mehettem tovább: bakokra állított szögesdrót zárta le a további, a királyi palotához vezető utat. „Tilos a belépés!” feliratú, szigorú táblákkal. Láttam néhány katonai őrbódét is – a palota romjai alatt talán értékek rejtőztek –, így hát nem vettem elő jegyzetek készítésére szánt papírjaimat: hátha kifigyelnek valahonnan, és letartóztatnak mint kémet. De nem is nagyon volt már kedvem továbbmenni. A Halászbástyánál kikeveredtem a várfalra, és lenézhettem a városra.

Innen nemcsak a vár alatti házak tetejére lehetett látni, de tovább is. Közben feltámadt a szél, jeges keleti, felszaggatta a lenti párát, bár a Dunától kifelé futó utcák vájatait vacak lignitek kéntől sárga füstjével keveredve továbbra is eltömitette, a pesti háztetők előbukkantak. Messzire láthattam, de akármilyen messzire is, csak tetők és tetők! A széleken magasba emelkedő gyárkémények. Talán a végtelenben, valamilyen párába vesző dombok. És alattam a Duna! Pizkosszürke, a Margitszigetnél ketté váló hosszú csík, rajta néhány kisebb hajó, a felrobbantott hidak árva pillérei – látványa meglepett, sose láttam így, de csak látvány maradt, nem éreztem kötődést hozzá.

Elcsodálkoztam: mekkora nagy város is ez a Budapest! Nagyjából csak a környékünket ismertem, a Rákóczi úttól a Nyugati pályaudvarig, még a régi Belvárost sem igazán. Még nem álltak a lakótelepek, a háztetők hullámozó harmóniáját megtörő, tömegességet árasztó durva tömbjei, de így is belém nyilallt: mennyi ember élhet itt! Halvány, átfutó reménnyel töltött el: ennyi embert talán tényleg nem lehet vagonokba rakva ezer kilométerekre elszállítani, de némi lehangolódással is: ennyi ismeretlen, idegen utcákban, városrészekben, esetleg más lelkülettel élők, akik egyáltalán nem biztos, hogy jó szívvvel lesznek hozzám. Majd meg kell küzdenem velük a napi betevő falat kenyérért – nem biztos, hogy lesz elég erőm, főként kedvem hozzá. Az Országház mögött felismertem a Bazilika szmogból kiemelkedő kupoláját, onnan próbáltam betájolni, hol lehet az én otthonos Király utcám. A Kazinczy utcai iskola, a Terézvárosi templom?

Nem tudom, meddig állhattam a várfal tetején, a jeges szélben. Hirtelen átborzongtam, és reszketni kezdtem a hidegtől. Tudtam: mennem kell, sietve, ám amint mozdultam, térdízületeim görcsösen bemerevedtek, nem hajlottak, mintha falábakon járnék. A meleg kabátzsebből előhúzott kézzel meg akartam kötni államon a füles sapka pántját, de ahogy hozzáértem, mintha túvel szúrták volna meg az arcom, annyira fagyott volt. Ujjaim is pillanatok alatt megmere-

vedtek, nem tudtam megkötni a pántot, s aztán már hiába dugtam vissza zsembembe a kezem, nem melegedett fel. A falábakon való járástól egy szinte hallható kattanással megpattant valami a derekamban, mintha belém lóttek volna, utána minden lépés fájdalomba került. Botladoztam a hóba vájt ösvényen, a kockakövek közé visszafagyott jégen, vigyáznom kellett, hogy el ne essek, mert akkor nem tudok felállni többé. És akkor megszólalt bennem Jóska bátyám, a Szovjet Paradicsomból való történeteivel: „aki leült, hogy pihen egyet, és majd folytatja az utat, sose állt fel többé! Aki elesett, és nem bírt felállni, ott fagyott meg az úton...” Hihetetlen, hogy mit bírnak ki egyes emberek! Úristen, mit kellett kiállnia apáink korosztályának! Én biztosan ott fagytam volna meg a nagy orosz sztyeppén...

A villamoson persze nem melegedtem fel. Otthon csak a bakancsot, a nagykabátot és az átvizesedett zoknikat lekapva bújtam a még vetetlen ágyba. A takaró és a takaróra húzott pokróc alatt is jó ideig rázott a hideg, csak este tájára, mikor szüleim hazatértek a munkából, melegedtem fel valamelyest. Anyám, amikor meglátott, hervadtnak talált, és hónom alá dugta a lázmérőt: némi hőemelkedésem volt. Nem szóltam róla, miféle kalandba bonyolódtam. Megnézte a torkomat, belém diktált egy Kalmopyrint és egy bögre forró hársfateát. Éjszaka, éreztem, előnt a láz. Másnap reggel a szobaasztalon találtam a reggelimet, egy egész kancsó teát meg egy tablettát: bevettem, és az egész napot átaludtam. A gyógyszerből verejtékező, kába, kiüresedett lelkű félálomban. Csak olyankor ébredtem fel, amikor a rossz fekvés miatt hasogatni kezdett a derekam. Nem bántam volna, ha valaki van még a lakásban.

Néhány nap multán csillapult a láz, de valami rohadt gyengeség maradt utána. Nehezen vettem lélegzetet, mintha a ludvérc ült volna a mellemre. Még a második emeleti lakásunkba való lépcsómászás is kimerített. Néha köhögési rohamok törtek rám, vonyítva szívtam-fújtam a levegőt, harsogtam, mint egy vadzamárr, de a tüdőmre települt nyomás nem szakadt fel.

Aztán elmúlt a január, de nem múlt el víg életem! Február beköszöntével ugyan továbbra sem volt szén – ugyan mitől is lett volna? –, továbbra sem fűtöttek az iskolában, de azért be kellett menni: ilyenkor úgynevezett rövidített órákat tartottak. A tanárok tíz percenként váltották egymást, ennyi volt egy tanóra. Szűrőpróbaszerűen ellenőrizték, megírtuk-e a házi feladatot, kijelölték, mettől meddig biflázzuk be a tankönyvet. A rövidített órák időszakában elmaradtak a reggeli zászlófelvonások, a fegyelmezési gyakorlatok. Télikabátban ücsörögtünk az átfagyott falak között, csak a sapkát kellett levennünk. Lábbelinkről lassan olvadt a hó, nyomukban másnapra jégpocsolyák keletkeztek a gázolajjal felkent padlaton. Gyorsan peregtek az események, és úgy tíz óra táján már mehettünk is haza!

A rövidített órák időszakában történt: iskolába menet, a Dob utcában, kiborult háztartási szemétkupacban megpillantottam egy különös tárgyat. Akkoriban még lovak húzták a szemeteskocsikat, két erős muraközi, a fonott vesszőkosarakba gyűjtött szemetet a kocsis csak úgy felhajította a kupac tetejére – hullott erre is, meg arra is. Egy a kockakövek árkába megbújt babocskát. Hasonlatos

volt az én tarkababjaimhoz, de formája kiegyensúlyozottabb, mintázata sokkal finomabb, aprólékosan gazdag, szinte előkelő, és fénylett, olajosan, mint valami drágakő. Ámulva néztem a tenyeremben, sose láttam ilyet. A baboktól csak annyi különböztette meg, hogy nem a hasa közepén, hanem az egyik végében volt látható a magházhoz tapadás köldökpontja.

Jó húsz év múlva találkoztam vele újra, és akkor tudtam meg, ő a ricinusmag.

Az iskolában, nehogy elveszen, a nadrágzsebemhez tapasztott kézzel ültem, és akármilyen gyorsan peregtek is az események, úgy éreztem, csak cammog az idő. Meggyőződéssel hittem, az igazi Nagy Szulejmánt, a valóságosan is fénylő, Fényességes Padisahot találtam meg. Hazaérve azonnal kezdtem szét-rámolni seregeimet. Az addigi trónbitorlót letaszítottam az aranszálakkal szőtt sátorban álló vattapamacs trónjáról, közkatonává minősítettem le, és helyére ültettem a próféták igazi leszármazottját. A csata, szokás szerint, hosszú volt, és kíméletlenül véres – és a törökök győzelmével végződött. Az igazi Fényességes Padisah elvárásolt, és én behódoltam neki. Különlegessége és szépsége felmutatta a bár fájdalmas, de valós igazságot, és elmosta a gyermeki képzelgést.

Már félálomban bukkant elő: Ūristen, mit tettem?! Nyilvánvaló: hazaárulást követtem el! Ami az elképzelhető legnagyobb bűn, még az anyagyilkoságnál is nagyobb. Akkor még nem tudhattam, hogy az igazi hazaárulók vezérlő bársonyszékekben szoktak ülni, a hitványabbja újságok szerkesztőségében. Szörnyeteg bűnömet bár nem ismeri senki széles e világon, de Isten tudja, mert Ő beelát a lelkünkbe. Előle nem titkolhatunk el semmit. És biztos lehetek benne, hogy megkapom érte a méltó büntetést. Ami nem lehet más, mint a halál. Ha elalszom, nem ébredek fel többé. Szörnyű kínokat kell majd kiállnom, és reggel holtan találnak az ágyban. Félttem a büntetéstől, jaj, nagyon félttem a büntetéstől! Mit is tanított az Atya a keresztényi megbocsátásról? Az elkövetett bűnt be kell vallani. Bevallom! Meg kell bánni. Bánom, jaj, nagyon bánom! Jóvá kell tenni. Igen... de hogyan? Kicsusszantam az ágyból, és a sötétben tapogatva megkerestem a Fényessége Padisahot. Nem volt nehéz, vattatrónján ücsörgött. Meg kellett ölnöm a gaz csábítót! Igen... hogyan?

A számba kaptam, és szétharaptam. Nem tudom, kaptam-e előtte valaha ricinusolajat, de némiképp ismerős volt az íze. Ismerősen és drasztikusan hányingert keltő. Igyekeztem visszafojtani az öklendezéseket, nem szerettem volna, ha a másik szobában a szüleim felébrednének. Úgy gondoltam, ha bő nyállal gyorsan lenyelem, a gyomrom már nem érzi förtelmes ízét. De a gyomrom is érezte, és rohannom kellett a vécébe háyni. A mélyből induló görcsös rángások felszakították a tüdőmre tapadt lepedéket, a gyomornyákkal keveredve elzárta a légutat. Valósággal fuldokoltam, szörnyű hörgésekkel és vonyításokkal kaptam némi levegőt. Azt hiszem, egy időre ki is szaladt alólam a világ, csak a vécékagyló porcelánja maradt kapaszkodó kezemben.

A szörnyeteg hangokra anyám persze felébredt, kirohant hozzám. Tartotta a homlokom. Biztatott, de a hangjából éreztem, meg van rémülve. Szerencsére nem vette észre a kihányt nyúlós váladék közt a ricinusmag darálékot – magyarázkodhattam volna –, a hetek óta tartó megfázásos állapotomnak tudta be

a dolgot. Mikor némiképp lenyugodtam, kitámogatott a konyhába. Az alumínium teáskannába vizet tett fel forrni a gázfőzőre. Behozta az előszobából apám télikabátját, vastag, nehéz, vatelinnal bélelt kabát volt, kicsit szűrös műszőrme gallérral, beburkolt vele, úgy ültetett az egyik hokedlira. Jó volt: már majd lefagyott a lábam. A szövetből enyhén áradó nikotinszagot is kellemesnek éreztem. Megvizezett szélű törülközőt adott, hogy letörölhessem a takonnyal, nyállal összemocskolt arcom. Hársfavirágot szórt a forró vízbe, talán ennek a felcsapódó gőze szüntette meg a fel-feltörő öklendezés görcseit. A teát a falikútnál egyik bögréből a másikba töltögetve hűtötte, végül mézet tett bele. A hársfa és az akác-méz illata mindig is elvarázsolt, mintha nem is erről, hanem egy magasabban létező világból származnának. Együttes aromájuk nyilvánvalóan varázsital – és eme varázsital íze végre elmosta a ricinusét.

Amíg ténykedett, végig beszélt hozzám – ösztönösen tudta, a szó is gyógyít. Azt beszélte, már csak egy röpké hónap, és itt a tavasz... már csak ezt a kis időt kell kibírni, és akkor könnyebb lesz... kisüt a nap, levelet bontanak a fák, mehetünk újra kirándulni... mehetünk a Börzsönybe, és a friss hegyi levegő meggyógyítja a köhögést... minden újra nagyszerű lesz, majd meglátom! Felvidított, kétségtelen, de némiképp bántott, hogy úgy szól hozzám, mintha még kicsi fiú volnék. Hogy annyira kell még aggódnia értem. Hogy egy fikarcnyira sem érzi meg, bennem már ott lapul valami hatalmas erő, akár a Seregek Urának is megfelelő, rettenthetetlen erő.

Anyámnak különben szokása volt, hogy ha valami nyomorúság szorongatott bennünket, előre rohant az időben. Kikalkulálta, mennyit kell még kibírunk: „már nem is olyan sokat, amit akár fél lábon is...”, hogy utána aztán... Ha jól emlékszem, utoljára azt hallottam tőle: „ősszel apád nyugdíjba megy... akkor majd... kicsit könnyebb lesz az élet...”

